

Nyugatnémet filozófusok között

Az új esztendő első dialógus-rovatának anyaga végre-valahára nem kizárólag olvasmányokra korlátozódik. Nem mintha ez a livreszék-jelleg összeegyeztethetlenné vált volna a rovat funkciójával, mindig hiányát éreztem azonban az élettényekre való reflektálásnak. Hiába, a párbeszéd mégis csak elsősorban hús-vér partnerek eszmecseréjére utal, a szellemi dialógus pedig bármilyen hatósugarú — végső soron mindig áttételes megoldás. Egy nyugat-németországi tanulmányút élményei most alkalmat kínálnak a jelzett hiány pótlására.

Meglátogattam az NSZK számos szociológiai intézetét, mondhatni főmégmérétekben folytathattam dialógust ottani tanárokkal, kutatókkal és diákokkal.

Tapasztalatcsere? Az is, de nem elsősorban. A találkozások inkább a kapcsolat-felvételt szolgálták. Persze, a kölcsönös ismerkedés legtöbb esetben eszmecserévé fejlődött. Beszélgettem angolszász orientációjú empiristákkal, német társadalombölcseleti ihletésű kutatókkal, szociálkatolikusokkal, marxistákkal és olyanokkal, akiket Nyugaton marxológusoknak neveznek.

*

Most, hogy e rövid beszámolót írom, látom, milyen nehéz a benyomások és tapasztalatok között választani. Mi a látszat és mi a lényeg? Mi az igaz és mi a valódi?

Két dologban egészen bizonyos vagyok. Az egyik, hogy a szociológia iránt hatalmas az érdeklődés. Gombamód szaporodnak a szociológiai tanszékek, karok és kutatóintézetek. Tódulnak a diákok azokra az egyetemekre, amelyeken jelentékeny társadalomtudósok tanítanak. Egyik tájékoztatóm szerint (adatait nem ellenőriztem) körülbelül 5000 diák készül társadalomkutatónak. Ezt a számot ők is igen magasnak tartják. Ha számba veszik a létesítendő új intézményeket, valamint azt, hogy a nyugatnémet ipari társadalom szociálpolitikája egyre több „társadalmi mérnök”-nek biztosít munkaalkalmat, a kínálat még így is nagyobb a keresletnél. De a diákok nem hagyják magukat eltanácsolni. Ragaszkodnak választott tudományukhoz.

Divatról, sznob áramlatról lenne tehát szó? Nyilván erről is, de nem ez határozza meg a jelenség lényegét. Elegendő mennyiségű és értékű premisszával rendelkezem ahhoz, hogy levonhassam a következőt: ebben az érdeklődésben a mai nyugatnémet fiatalság legjobbainak radikalizá-

lódása, ama törekvése nyilvánul meg, hogy a tudomány segítségével kritikailag szembesítse magát a fogyasztó társadalommal. És ebben nem esupán és nem is elsősorban a megismerés igénye munkál. Elégedetlenség, tiltakozás feszül itt az uralkodó struktúrákkal, életformával szemben. A kritikai szembesítés pedig nem esik távol a társadalomalakítás, a változtatás szándékától. Ilyenformán, a szociológia sajátos katalizátor szerepét is betölti; sarkítja, vonzza erős baloldali ellenzék hiányában a fennálló rendszerrel — különböző mértékben — elégedetlen erőket. (Gondoljunk csak — mutatis mutandis — a Galilei Kör és a Huszadik Század szociológusainak szerepére a magyar értelmiség radikalizálódásában.)

Persze, nem mindegyik ismert nyugatnémet szociológus iskolája vagy felfogása alkalmas egyformán e katalizátor-szerepre. E téren is a legnagyobb változatosság tapasztalható. Tény azonban, hogy néhány konzervatív professzor kivételével a szociológusok többsége vállalja a társadalmi elkötelezettséget. Nem idegenek tőlük a reformtörekvések. Viszonylag kevesen húzódnak vissza teljesen a weberi értelemben vett „értékmentes“ társadalombölcselethez vagy a „semleges“ társadalmi mérnök pozícióba. Legkevésbé teszi ezt a fiatalság. Rajongásába a szociológia iránt természetesen sok illúzió is vegyül. Valószínű, hogy számos ma radikálisnak mutakozó diákból alkalmazkodó technikus lesz, aki a trösztök megbízásából az „emberi kapcsolatok“ javításán fog munkálkodni. Most azonban a politikai avantgardhoz tartoznak. Szervezkednek, gyűléseznek és tüntetnek az egyetemi demokrácia kiszélesítéséért, a kritika szabadságáért. Harcaik nem korlátozódnak az egyetem területére. Hatalják szavukat a militarista körök politikájával, a vietnami agresszióval szemben. Tüntetnek a sah ellen. Ennél a fiatalságnál igazán nem lehet az „ideológiák alkonyáról“ beszélni. Ellenkezőleg. Szenvedélyesen vitatják a kor nagy eszmei, társadalmi problémáit, ám a vita hevében sem fedkeznek meg kritikai igényükről. És ez jól van így.

De térjünk vissza magához a szociológiához. Valószínű, hogy a mai nyugatnémet társadalomban betöltött szerepéhez az a körülmény is hozzájárul, hogy a hitlerizmus éveiben a szociológia szintén száműzött lett. Már ugyanis, a tudományos jellegű társadalomkutatás. Az emigrációból visszatért számos szociológus (különösen a frankfurti iskola nagyjai, T. W. Adorno, Herbert Marcuse és mások) balfelé, antifasiszta irányba terelték a kutatást. Persze — amint már jeleztem — ez az orientáció nem az egész szociológiai tevékenységre jellemző. A kollégákkal folytatott beszélgetéseim megerősítettek azonban véleményemben: ezek az emberek a szociológia legfontosabb feladatai közé sorolják a társadalomalakításhoz szükséges önbírálat tudományos megalapozását. Többségük visszautasítja és a szociológiával összeegyeztethetetlennek tartja az apologetikát. Ezen az alapon aztán igazán jól megértettük egymást.

*

A második maradandó élményem abból a felismerésből fakad, hogy a marxizmus — valamilyen formában — szerves alkotórészévé vált a szellemi életnek. Félreértés ne essék. Nem azt állítom, hogy a nyugatnémet filozófusok, szociológusok marxistákká váltak. Inkább arról van szó, hogy senki sem kerülheti meg és nem is akarja megkerülni a marxizmussal való szembesítést. Amit Sartre és Garaudy többször megállapított, most

elő valóság lett számomra. A marxizmus nélkül ma már elképzelhetetlen korszerű bölcséleti, szociológiai, etikai vagy esztétikai gondolkodás. Marx tanítása nagy tiszteletnek örvend olyan egyetemi körökben is, amelyek azelőtt tudomást sem vettek róla. Természetesen, ez az elismerés ritkán jelent azonosulást. Tanulmányozzák Marxtól és vitatkoznak vele. Mindenki saját koncepciójának megfelelően. A marxizmus tehát olyan szellemi vonzóerőt gyakorol, amely alól kevesen tudják maradéktalanul kivonni magukat. Nyilván csak az alkotó marxizmus kisugárzása tapasztalható, azé, melynek humanizmusa feleletet kínál — virtuálisan vagy ténylegesen — a XX. század emberének szorongató kérdéseire.

Néhány élmény mindezek bizonyítására.

A tisztelet a marxizmus iránt abban az őszinte érdeklődésben is megnyilvánul, amelyet a szocialista országokban folyó szociológiai kutatással kapcsolatban tapasztalhattam. Sok ottani kutató járt már a lengyel és a cseh szociológusoknál. Kívánják velünk is a kiépítendő együttműködést.

A gazdag könyvpiacra számos marxista szerző nagy keresletnek örvend. Éppen bonni tartózkodásom idején kapta meg Ernst Bloch marxista filozófus A Könyvkiadók Békenagydíját. A jelenleg Tübingenben élő idős professor (kortársa Lukács Györgynek) műveit sorozatban jelentetik meg a legnagyobb kiadók. Bloch könyvei bestsellerek, és ahogy egy tanítványa mondotta — értelmiségi körökben ma „bon ton” filozófiáját méltatni.

Részt vettem több egyetemi előadáson és szemináriumon, s ezeken tárgyilagosan elemezték, illetve vitatták a marxizmus bizonyos vonatkozásait. Jellemző, hogy a radikális diákok előszeretettel hallgatják a marxista orientációjú Herbert Marcuse előadásait. A régi típusú „marxmörder”-ek elszigetelődtek, az értelmiségi elit elhatárolja magát az anti-kommunizmus uszítótól.

Nagyon jól tudom, hogy nem átlagpolgárokkal találkoztam. Partnereim nem is képviselik az értelmiségnek azt a többségét, amelyre az ipari társadalom manipulált konformizmusa jellemző. Személyükben és nézeteikben azonban egy aktív kisebbség jelentkezik, az a szellemi avantgard, amelynek törekvései találkoznak a haladó, antifasiszta írók (például a Gruppe 47) nonkonformizmusával. Erjedő és erjesztő közeg ez, élénkséget provokál és ellenzéki magatartást fejez ki a nagy-koalíció uralta közéletben.

*

Végül néhány szót a dialógus térhódításáról. A tudományos szocializmus tekintélye azon is lemérhető, milyen fontosságot tulajdonítanak például a katolikus írástudók a marxistákkal folyó vitának. A keresztény-marxista párbeszéd intézményesítésében jelentős szerepet visz a Paulus-társaság. Ez a nemzetközi közösség eredetileg teológusok és természetkutatók vitáját kívánta szorgalmazni, utóbbi időben azonban rendezvényein a marxistákkal folyó dialógus nyomult előtérbe. Ez uralta a múlt év nyarán Mariánské Lázněben megtartott nemzetközi eszmecserét is (Romániából Ileana Mărculescu vett részt). Freiburgban alkalmam volt megismerkedni a régi, híres katolikus kiadóvállalattal, a Herder Verlag egyik fiatal szerkesztőjével, aki vállalata megbízásából több

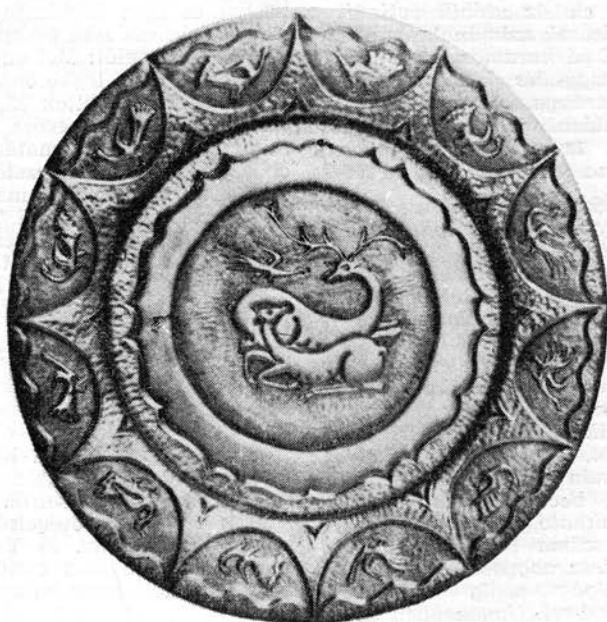
nyelven megjelenő dialógus-folyóiratot szervez. A lap kifejezetten a keresztény—marxista párbeszédet fogja szolgálni, szerkesztő bizottságában pedig paritásos alapon foglalnak helyet a két fél képviselői. A folyóirat (címe még nincs) első száma ebben az évben jelenik meg. Bécsben egyébként már huzamosabb ideje hasonló jellegű lapot adnak ki (*Neues Forum*), amely utóbbi számaiban közreadta a Mariánské Lázne-i tanácskozás rövidített jegyzőkönyvét is.

A dialógus-mozgalom erősödése egyik jellegzetes tünete annak az élénk szellemi életnek, amelynek ösztönzője az alkotó marxizmus. A minden irányban kiszélesedő párbeszéd nem csupán az említett intézményekkel, folyóiratokkal válik a filozófia, az etika és az esztétika korszerű fejlődésének fontos tényezőjévé, hanem maga is új dimenziókat nyer, új elemekkel gazdagodik.

Erről azonban legközelebb.

Sára Eszter

Fuhrmann Károly:
Szarvasok

◆ 1967. július 1-én a szociálista Romániának 19 287 245 lakosa volt. Így országunk a népesség-szám tekintetében Európában a kilencedik helyen áll.

A rendelkezésre álló statisztikai adatok szerint Románia lakossága az elmúlt száz év alatt megkétszereződött. Jelenleg az országban 81,2 lakos jut egy négyzetkilométerre. Ez a népességsűrűség megközelíti az európai átlagot. Az ország ipari fejlődése és a falu szocialista átalakítása jelentős változásokat hozott a lakosság szerkezeti alakulásában. Különösen az utóbbi évtizedben élénk migráció volt, amely elsősorban faluról a város felé irányult, s kisebb mértékben a falvak felé. Az 1956—1966-os időszakban 3 400 000 személy változtatta meg állandó lakhelyét. Ebben az időszakban 1 900 000 személy áramlott a városokba, ezekből pedig 1 100 000 költözött el. Az utóbbi évtizedben a városok számának emelkedésével párhuzamosan növekedett a nagy- és közepes városok részaránya. A szocialista Romániának jelenleg 184 városa van. 13 városban a lakosság száma meghaladja a 10 000-et.

Számottevő változások következtek be az iparban és a mezőgazdaságban foglalkoztatott népesség szerkezete tekintetében is. Az eltelt másfél évtizedben a mezőgazdasági lakosság aránya 74,1%-ról 55-re csökkent. Figyelembe véve azokat a tendenciákat, amelyek az utóbbi tíz évben meghatározták a városiasodási folyamatot, valamint a születések nyomán alakuló népességfejlődést, becslések alapján megállapítható, hogy a városi lakosság száma 1980-ban 1 910 000-rel lesz nagyobb, a falusi népességé pedig körülbelül 830 000-rel. Ugyanebben az évben Románia összlakossága elérte a 22 000 000-t.

A szociálpszichológia megjelenését a kapitalista társadalmi rend ellentétei, a fejlődés eredményeként mind bonyolultabbá váló társadalmi kapcsolatok és a társadalomtudományok sajátos önmozgásából eredő újszerű problémák új megoldásának követelményei tették szükségessé.

A századforduló táján elért sikerek alapján egyes polgári gondolkodók, eltúlozva a pszichológiai tényezők jelentőségét, e tudományon belül keresték és válték felfedezni a társadalmi-történelmi folyamat végső magyarázó elvét.

Vitathatatlan, hogy a társadalmi-történelmi események és folyamatok vizsgálatában lehetséges, sőt elkerülhetetlen a pszichológiai megközelítés is, de csak mint az elemzés egyik, távolról sem kizárólagos módja. E megközelítési mód eltűlése azonban elkerülhetetlenül a társadalmi-történelmi folyamatok objektivitásának tagadásához, szubjektív eltorzításukhoz vezet.

Am a szociálpszichológia nem csupán ideológiai áramlatként, hanem egyúttal konkrét szaktudományként is jelentkezett, s önállósodása — bármilyen elmentmondásosan zajlott is le — pozitív jelenség, mert a pszichikus tényezők, viszonyok és folyamatok olyan csoportjára terelte a figyelmet, amelynek rendkívül nagy gyakorlati jelentősége van.

A szociálpszichológiának a szociológiáról és a pszichológiáról való leválása, viszonylagos önállósodása hosszú és igen körülményes folyamatnak bizonyult, amely még ma sem tekinthető teljesen befejezettnek. Már első művelői: McDougall, Ross, Durkheim, Tarde és mások is a legkülönbözőbb humán tudományok képviselőiből kerültek ki, ami rányomta bélyegét a szociálpszichológia egész fejlődésére mind elméleti, mind módszertani vonatkozásban. Ami a szociálpszichológia jelenlegi helyzetét illeti a nyugati államokban, arra mi sem jellemzőbb, mint az a tény, hogy az amerikai Szociológiai Társaság tagjairól szóló kiadvány (Directory of Members of the American Sociological Society) szerint a tagok 75%-a a szociálpszichológiát jelöli meg fő kutatási területként. E társaság kutatásait nyilvántartó közlöny (Research Census Reports) szerint a szociálpszichológiai vizsgálatok alkotják 1949 óta a társadalomkutatások túlnyomó hányadát.

A szociálpszichológia körüli vitákról, e tudomány kialakulásáról és napjainkig megtett útjáról, a tárgy-meghatározás kérdéseiről, a társadalomlélektan feladatairól és lehetőségeiről nyújt átfogó és alapos képet Mihai Ralea és Traian Herseni *Bevezetés a szociálpszichológiába* című könyve.* A könyv szerzőit nem kell bemutatnunk, nevük ismert a társa-

* M. Ralea — T. Herseni: *Introducere în psihologia socială. Editura științifică. București, 1966.*

dalomtudományok művelői előtt. Hazai és külföldi folyóiratokban számos közös és egyéni munkájuk jelent meg. (E könyvet, bár közösen kezdték el, sajnos, csak egyikük tudta befejezni. A mester hirtelen halála igen nehéz feladat elé állította Hersenit, a tanítványt és munkatársat, aki azonban méltó módon helytállt. A könyv anyagának összeválogatása, egyes részek átcsoportosítása és kibővítése, a mű sajtó alá rendezése és befejezése az ő érdeme.)

A tanulmányok mondanivalójának gerincét a társadalomlélektan és a rokon tudományok viszonya, a különböző marxista és nem marxista nézetek és állásfoglalások mélyreható és sokoldalú tárgyalása alkotja. Szilárd tudományos történelemismeréletük, a kiterjedt forrásanyag alapos ismerete lehetővé tette a szerzők számára, hogy biztosan tájékozódjanak a rendkívül bonyolult kérdésekben, hogy árnyaltabban taglalják a problémákat, mint egyes marxista elődeik, kritikai szemléletmódjuk pedig fokozza a könyvben szereplő tanulmányok értékét.

A társadalomlélektan a szociológia és a pszichológia közti határvíllongások tüzeiben látott napvilágot. Csakhamar azonban nyilvánvalóvá vált, hogy a szociológia és a lélektan kutatási területei között létezik egy olyan „senki földje”, amelyre egyikük sem tart hat kizárólagos igényt.

Formálisan: ha az egén önálló, akkor mint ilyet a lélektan hivatott tanulmányozni. És fordítva: ha a társadalom az őt alkotó egyénektől független valóság, akkor mint ilyet a szociológia tanulmányozza. Marad a két realitás közötti viszony kutatása, amelyet korábban mechanikusan, pusztán az egymással szembenálló jelenségek közötti egyoldalú cselekvés, ráhatás és függőség szempontjából vizsgáltak. Mind ez oda vezetett, hogy a *Társadalom* és az *Egén* metafizikus szétválasztása és abszolutizálása révén két egyoldalú irányzat született: a szocio-pszichológiai, amely a társadalomnak az egén pszichikumára való hatását kutatta, és művelői szociológusok voltak, mint például Tarde, Durkheim, de Bonald, Blondel és újabban Stoetzel, Gurvitch, Klineberg és mások, valamint a pszicho-szociológiai irányzat (főbb képviselői: McDougall, Ross, Thomas, Ellwood, Lester Ward, Newcombe, James M. Baldwin, hogy csak a legjelentősebbeket említsük), amely az egyéni pszichikum társadalmi kihatását tette meg kutatási tárgyául. „De miként a szociológiai pszichológia vagy szocio-pszichológia nem alkothat önállóan társadalomlélektant — hangsúlyozzák a szerzők —, mivel egész problematikája (ha reális) benne foglaltatik a lélektanban, s így képtelen magát attól elválasztani, ugyanúgy a pszichológiai szociológia vagy a pszicho-szociológia sem képes egyedül a társadalomlélektan létét biztosítani, sem pedig magát a szociológiától elhatárolni, mert amennyiben problematikáját a valóságos tények indokolják, annyiban az a szociológiára tartozik.“ A *pszichológusok társadalomlélektana* lényegében a pszichikai jelenségek társadalmi meghatározottságát vagy feltételezését elemzi, a *szociológusok társadalomlélektana* viszont nem más, mint a társadalom pszichikai jellegzetességeinek, a pszichikai tényezők társadalomban betöltött helyének és szerepének tük-

◆ *Az UNESCO égisze alatt Bécsben nevelésügyi értekezletet tartottak, amelyen Európa valamennyi állama közoktatásügyi minisztere és szakdelegációja révén képviselte magát. A Kelet és Nyugat e találkozásának egyetlen napirendi pontja volt: a főiskolai felvétel kérdése, az elhangzott referátumok és hozzászólások azonban a főiskolai oktatás csaknem valamennyi lényeges problémáját érintették.*

A felvétel kritériumai államok szerint változnak; sok országban egyetlen feltétele az érettségi bizonyítvány, másokban a bejutás felvételi vizsgához van kötve. Az egyetemi hallgatók száma Európában szerte gyarapodást mutat, s ez sok országban előre megállapított zárt szám bevezetését tette szükségessé. Bizonyos egyetemeken felvételre is csak azok jelentkezhetnek, akik érettségi után néhány évet a munka mezején töltöttek el. Érdekes a hallgatók tanulmányi eredményében mutatkozó különbség: a felvételizett hallgatók 85 százaléka a rendes idő alatt elvégzi tanulmányait, nyílt rendszer esetén a beiratkozottaknak csak mintegy 50 százaléka végez.

Noha a felvételi vizsgát sok bírálat érte, mégis már a közeljövőben több állam rákényszerül, miközben a középiskolai eredményeket is egyre inkább figyelembe veszik.

◆ *Nemcsak a napilap — a folyóirat sem nélkülözheti az „újságot”, a rendszeres, széles körű, megbízható tájékoztatást a magunk és mások munkájáról, az ország és a nagyvilág egészéről. Ezekről a kérdésekről vitatkozott elsősorban 11 európai ország irodalmi sajtójának képviselőiben, a prágai Plamen (Láng) kezdeményezésére összegyűlt konferencia. Az „alkotó dialógus” nem tekinthető egyszerűen divatszó-*

krónika

nak, szerkesztői gyakorlattá kell válnia — amihez viszont elengedhetetlen egymás eredményeinek és problémáinak megismerése. Csak így válthatja fel az álmos közönyt a termékeny eszmecsere.

◆ *A művészi alkotásokkal való egyre nagyobb méretű üzletelést megfigyelve, a The Times nemrég cikksorozatát indított, melynek célja a festmények árváltozásainak felvázolása. Hat impresszionista festő, Boudin, Fantin-Latour, Monet, Pissarro, Renoir és Sisley alkotásainak értékváltozását követi a cikk 1950 és 1966 között. Kiderül, hogy az impresszionista képek ára ez alatt az idő alatt átlagosan tízszeresére nőtt, míg a részvényeké csak három és félszeresére. A további áremelkedést biztosítja az a tény, hogy a festményeknek — ez nemcsak az impresszionistákra vonatkozik — egyre kisebb hányada van magánkézben, tehát cserél gazdát. Az árverési termék iratlan törvénye pedig, mely szerint ugyanazon képnek legfeljebb öt évenként szabad felülnie ahhoz, hogy értéke ne csökkenjen, még jobban növeli egy-egy nagy alkotás értékét.*

rőzése, a demográfiai, technikai, erkölcsi, művészi jellegzetességeivel egyetemben.

Ralea és Herseni azonban számos olyan emberi jelenség létezését emeli ki, amelyek egyidőben pszichikusak és szociálisak, elválaszthatatlanul és oszthatatlan módon társadalomlélektani jelenségek, amelyek teljesen elvesztik jellegzetességüket és jelentőségüket, mielőtt mereven, csak egy szempontból közelítik meg őket. Ilyenek például a közösségi lelki jelenségek, egyes interperszonális pszichikus kapcsolatok vagy társadalmi magatartási modellek, bizonyos társadalmi helyzetek vagy a szellemi és kulturális élet belső jellegzetességeiből fakadó lelki megnyilvánulások.

A tudomány, a filozófia, a vallás, az erkölcs vagy a művészet társadalmi jelenségek, de átélési sajátosságaikból eredően (megértésük, átgondolásuk, érzékelésük, elsajátításuk, elfogadásuk vagy visszaütésük révén) pszichikus jelenségek is mivel a felső idegtevékenység működési termékei, vagyis neurofiziológiai és biológiai jelenségek — az evolúció, valamint az onto- és filogenetikus fejlődés sajátosságaival. Azzal, hogy társadalmiak, ugyanakkor történelmi is, számtalan gazdasági, politikai, filozófiai, erkölcsi és művészeti következménnyel, lévén legtöbbször belső, szubjektív alkotási, felfogási, felhasználási, értékesítési, értékelési vagy átélési folyamatai ezeknek a társadalmi jelenségeknek. Mert mi lényegében a gazdaság, politika, filozófia, vallás, jog, erkölcs, művészet emberek nélkül, akik létrehozzák, használgják, magukévá teszik őket, életet, értelmet, értéket adnak nekik? Az ember az egyedüli élő valóság a társadalomban, és ahol emberi élet, emberi tevékenység van, ott elmaradhatatlanul találkozunk a lélektannal is, a lelki jelenségekkel.

A környező világgal való érintkezése során az ember nemcsak tárgyakkal, hanem szubjektumokkal is kapcsolatba kerül, amelyek számára ő maga ugyancsak tárgyi szubjektum. Munkája révén az ember alakítja az őt körülvevő tárgyi világot, tulajdon lényegi erőit tárgyasítja, illetve a maga szubjektív énjét viszi bele. Az egyén azonban nem elszigetelten, hanem meghatározott emberi közösségekben él és cselekszik. Tevékenysége nemcsak tárgyakat humanizál, hanem kialakítja és újratermeli az emberek közötti társadalmi viszonyokat is.

Az egyéneknek egymás közti szubjektív viszonyai minőségileg különböznek a környező világhoz való összes többi viszonyuktól. Az ember—föld, ember—nővény, ember—állat, ember—szerszám viszony más sajátosságokkal és jellegzetességekkel rendelkezik, mint az ember—ember, szubjektum—szubjektum, tudat—tudat, személy—személy kapcsolat. Ide tartoznak a kölcsönös lélektani, az *interperszonális viszonyok*, amelyek egy és ugyanazon időben társadalmiak és lélektaniak is, tehát szociálpszichológiai. Az interperszonális pszichikai jelenségek nem önálló jellegűek, csak az emberek, vagyis társadalmi lények között alakulhatnak ki. Ezek alkotják a társadalmi élet pszichológiai mozzanatait, amelyek révén megvalósul az embernek mint egyéneknek társadalmi cselekvése, a társadalmi mozgás, a társadalmi cselekvés pedig egyéni és kollektív magatartások és cselekvés-

Lajos Vargyas

Researches into the Mediaeval History of Folk Ballad

A magyar szerző angol nyelvű monográfiája a magyar és az európai népköltészet összehasonlító tanulmányozásának egyik leggazdagabb és legértékesebb terméke. A középkori magyar népballadák széles köre, egész Európára kiterjedő tanulmányozása az összehasonlító módszer segítségével nemcsak ezek jó részének francia eredetét bizonyítja minden kétséget kizáróan, hanem értékes társadalmi és művelődéstörténeti következtetések megállapítását is lehetővé teszi. Számunkra Vargyas monográfiája azért is érdekes, mert a tanulmányozott népballadák nagy része az erdélyi folklórban maradt fenn. Különösen izgalmas Kómüves Kelemenné vagy a szerzőtől A befalazott asszony címen tárgyalt népballadának a román, bolgár, szerb, horvát, albán, görög, georgiai és mordvin változatával való összevetése, eredetének tisztázása a történeti háttér alapos megrajzolásával. A négy nagy fejezetre oszló monográfia sok értéke a szakkutatás számára új eredményt tartalmaz. (Akadémiai Kiadó, 1967.)

Diplomáciai és nemzetközi jogi lexikon

Hajdu Gyula szerkesztésében, Sik Endre előszavával több mint 900 nagy formátumú lapon jelent meg ennek a — „népszerű tudományos irodalmat” gazdagító — kézikönyvnek második, teljesen átdolgozott kiadása. Célja: megfelelő és hozzáférhető tájékoztatást nyújtani a diplomácia meg a nemzetközi jog alapvető fogalmainak és szabályainak megismeréséhez. A lexikon történeti anyaga főként az 1648. évi vesztfáliai békével kezdő-

sek formájában megy végbe. A szociálpszichológia éppen az interperszonális kapcsolatok szerkezetének és dinamikájának törvényszerűségeit, valamint az e kapcsolatokat közvetítő és érvényesítő képződmények, mechanizmusok természetét vizsgálja meghatározott társadalmi-történeti feltételek között.

Az egyéni és társadalmi, az objektív és szubjektív, a spontán és a tudatos dialektikus egységet alkotnak, s kölcsönhatásuk dinamikája, a köztük fennálló viszony nem tanulmányozható merev, mechanikus módon, a két oldal szétválasztásával, miként az említett irányzatok képviselői teszik. Ralea és Herseni éppen ezt a területet vizsgálja, ahol az egyéni és a társadalmi, a szubjektív és az objektív, a tudatos és a spontán dialektikája érvényesül. Ez az a szint, amelyen a szociológia és a pszichológia oly módon jut közös nevezőre, hogy egy új, viszonylag önálló tudományágnak adja át a helyét. Felfogásukban a társadalomlélektan pszichológia, de nem csak pszichológia, szociológia, de nem csak szociológia, hanem egyazon időben lélektan is, szociológia is, összetett tudomány, mint ahogy összetettek azok a társadalomlélektani jelenségek is, amelyeket tanulmányoz. Különösen nagy érdeme a műnek, hogy a társadalomlélektannak éppen ezt az összetett jellegét domborítja ki.

A társadalmi viszonyok fejlődése, forradalmi átalakítása s különösen a szocialista forradalom és a szocialista építés mély változásokat hoz létre a különböző osztályok és társadalmi rétegek hagyományos tudatában, annak szerkezetében. Az új társadalmi-gazdasági viszonyoknak megfelelően új magartatási és viszonyulási formák alakulnak ki, amelyek elősegítik a társadalmi fejlődést, éppen az új gazdasági-társadalmi viszonyok kialakulásának irányában. A szociálpszichológiai jelenségek társadalmi életünk lényeges alkotóelemei, problémái. Fontos tudományos feladat a szocialista építés éveiben a munkásosztály, parasztság és értelmiség szociálpszichológiájában végbement változások dinamikájának tanulmányozása, valamint a fejlődési lehetőségek és távlatok feltárása. Külön tanulmányt igényelnek a különböző magartatások, lelkiállapotok, beállítódások, érzelmek, érdekek és szükségletek, törekvések és szándékok, amelyeket a szocialista termelési, elosztási és csereviszonyok szülnék a tömegekben, a szakmák lélektani sajátosságai és sok más, a társadalmi gyakorlat szempontjából jelentős kérdés.

*

A szerzők felfogásában a társadalomlélektan határtudomány a szociológia és pszichológia között, de nem e tudományok határain belül helyezkedik el, mintegy elhatárolóként, hanem éppen ezek érintkezési vonalán, új szinten egyesítvén őket egy mindkét területről merítő tudományág létrehozásával. Nem állnak meg azonban itt. A gazdasági és társadalmi fejlődés rohamos ütemét figyelembe véve, felvázolják — a mű egyik legérdekesebb fejezetében — a társadalomlélektan „jövőjét”. Így a határtudományként kialakuló ágból újabb és újabb résztudományok válnak

téka

dik, nagy része mégis a két világháború közötti és a második világháború utáni időszakra vonatkozik. Noha egyes problémák és személyek ki-maradtak, mások érdemtelenül szerepelnek, a lexikon egészében véve mégis haszonnal forgatható értékes munka. (Akadémiai Kiadó, 1967.)

Rolf Borrmann Ifjúság és szerelem

A szerző széles körű bibliográfiára és szexuálszociológiai anketók adataira támaszkodva átfogó képet ad a fiatalok szerelmi problémáiról. Minden álszemérmel mellőzve, szigorúan tudományos alapon fejtegeti az ifjúság szexuális magatartásának szerteágazó és bonyodalmtól egyáltalán nem mentes vonatkozásait. A szocialista erkölcs alapállásából vizsgálja a fiataloknak a másikkal szemben fűződő kapcsolatát, a házasság előtti nemi érintkezés kérdéseit. A könyv értékes tanácsokkal látja el a szülőket és nevelőket. (Kosuth, 1967.)

William H. McNeill A World History

W. H. McNeill chicagói egyetemi tanár összefoglaló munkája az emberiség történetét nem az országok, népek és nemzetek múltjából kialakult hatalmas mozaikként, hanem egységes, a népek közötti határt feloldó folyamatként rajzolja meg. Szerinte a történelem meghatározó tényezői a gazdasági erők és az ezeken alapuló kultúrák vagy civilizációk. A kultúrák között szükségképpen létrejövő egyensúlyt új területek gyors fejlődése és az ezekből kiáramló új civilizatorikus erők megzavarhatják, ami új egyensúly, új uralkodó centrumok képződéséhez vezethet. Éppen ezért az emberiség története lényegében a

le, s számíthatunk a gazdasági, politikai, adminisztratív, kulturális, személyiségi társadalomlélektan megjelenésére, jelezvén ezzel azt a nagyszerű skálát, melyen belül kibontakozhatnak a társadalomlélektani kutatások.

O. Bogáthy Zoltán

Idegen nyelvi oktatás — idegenforgalom

Az általános iskolákban, líceumokban és az egyetemen folyó idegen nyelvi oktatásnak hasznos kiegészítői azok a *nyelvtanfolyamok*, amelyek szélesebb körben a fizikai és a szellemi dolgozók idegen nyelvi érdeklődését törekednek kielégíteni. A népi egyetemek és a belkereskedelmi minisztérium rendezte nyelvi tanfolyamokra gondolunk, amelyeket nagy számú hallgató látogat. A közép- és felsőfokú iskolahálózatban folyó idegen nyelvi oktatásnak elsősorban az a célja, hogy a nyelv alapelemeinek, nyelvtanának, a szókincs alapvető rétegének, valamint irodalmának megismertetésével lehetőleg átfogó, egyetemes képet nyújtson az idegen nyelvről. A szélesebb körű érdeklődésre számottartó nyelvi kurzusok viszont arra törekednek, hogy az idegen nyelv *mindennapi* használatához szükséges alapismereteket nyújtsák.

A két cél szem előtt tartásával készültek és készülnek az iskolai tankönyvek és a gyakorlati nyelvhasználat elsajátítását szolgáló *nyelvkönyvek*. Ez utóbbiak közül azokkal szándékozunk most részletesebben foglalkozni, amelyek a német nyelv oktatására készültek*, rámutatván egyidejűleg a szakmai gyakorlat szempontjából fennálló hibákra és szükségletekre is.

Az Oktatásügyi Minisztérium szorgalmazására a bukkaresti egyetem német tanszékének munkaközössége összeállította *Limba germană* című tankönyv használhatóságát bizonyítja már az a tény is, hogy három év leforgása alatt második kiadást ért meg. A szerzők célja elsősorban az volt, hogy azoknak az egyetemi hallgatóknak állítsanak össze gyakorló könyvet, akik a felsőfokú oktatás nappali és látogatás nélküli tagozatán a német nyelvet választották megtanulandó idegen nyelvül. A könyv valamilyen elemi nyelvi ismeretet feltételez, mert elég gyors ütemben halad át a nyelvtan különböző fejezetein.

* *Limba germană I. Ediția a II-a.* Prof. dr. docent Jean Livescu, Emilia Savin, Sanda Ioanovici, Iohana Andrei. Editura didactică și pedagogică. București, 1966. — A. Kheil — K. Kheil: *Să vorbim nemțește. Exerciții lexicale.* Editura științifică, București, 1967. — *Sprachführer Deutsch-Rumänisch, bearbeitet von Erwin Silzer.* VEB Verlag Enzyklopädie. Leipzig, 1962. — *Indrumar de conversație română-germană.* H. n. 1963.

A szókincs bővítésében már lassúbb az ütem: az egyetemi hallgatók érdeklődési körének megfelelően, a diákok közvetlen környezetéből (egyetem, diákotthon, könyvtár, kirándulás, látogatás, levélírás) indul ki, hogy a szókincs és a nyelvtani ismeretek bővülésével a távolabbi világ, a város és az ország életének fontosabb mozzanataival ismeresse meg őket, s végül a munkásmozgalom, a német irodalom és művészet kimagasló egyéniségeinek életéből és tevékenységéből vett rövid, közvetlen nyelvű szemelvényekkel jusson el a kezdő fokozat legfejlettebb szakaszához.

Az olvasmányokban tárgyalt szókincs és nyelvtani anyag elsajátítására és elmélyítésére a szerzők változatos és nagyszámú gyakorlatot iktattak be, a függeléként csatolt táblázatos nyelvtani összefoglalás pedig gyors és könnyű áttekintést nyújt a német nyelvtan alapelemeiről. A könyvhöz külön kötetben szójegyzék és hat *hanglemez* csatlakozik. A szójegyzék olvasmányonként és román—német, német—román összességben közli a szavakat, a hanglemezek pedig az első 26 lecke szövegét érzékeltetik jó irodalmi kiejtésben. A hanglemezek használata nagyon alkalmas arra, hogy a magántanuló is elsajátíthassa a német szavak helyes ejtését, a német szó- és mondathangsúlyt.

A másik nyelvkönyv, a *Să vorbim nemțește* szerzőit az a cél vezette, hogy elsősorban a német köznyelv szókincsét mutassák be azoknak, akik már valamelyes német nyelvi ismerettel rendelkeznek. A szövegek megválasztásában a gyakorlati szempont vezette a szerzőket: az otthon szókincséből kiindulva, a hétköznapi élet mozzanatait (állomáson, állatkertben, szállodában, áruházban, színházban, postán, múzeumban, tengerparton, traktorgyárban) jelenítik meg az olvasó előtt. A nyelvi anyag bemutatása *párbeszéd formában* történik, s ez az eljárás még csak fokozza az olvasmányok élményszerűségét, közvetlenségét. Helyes az az elgondolás is, hogy az olvasmányok szó- és kifejezéskincsét tartalmazó jegyzéken kívül külön kiegészítő *szójegyzék* sorolja fel az illető tárgykörhöz tartozó legszükségesebb, az olvasmányban elő nem forduló szóanyagot („zusätzlicher Wortschatz“).

Az olvasmányokhoz csatolt gyakorlatok változatosága (behelyettesítés, kiegészítés, átalakítás, felelet, szóképzés) eredményesen szolgálja a szókincs minél alaposabb elsajátítását és a rokonértelmű szavak helyes alkalmazását.

Jó szolgálatot tesz a német nyelv gyakorlati szempontú elsajátítására az a kis nyelvi kalauz is, amelyet a lipcsei Enzyklopädie kiadó azzal a céllal állított össze, hogy a hazánkban tartózkodó német és más németül is tudó turisták számára a nyelvi érintkezést elősegítse. A könyvecskét azért forgathatják hasznosan a németül tanulók is, mert benne tárgykörönként (általános szófordulatok, időmegjelölés, időjárás, színek, család, lakás, utazás, közlekedés, vendéglátás, bevásárlás, szakmák, hivatali élet, tömegszervezetek, oktatás, betegség, mértékegységek) található meg a legfontosabb szó- és kifejezéskincs. Ennek helyes alkalmazására szolgál a szavakat követő beszédanyag, amely *kérdés és felelet* formájában tartal-

civilizatorikus központok váltakozása. Elméletében nem nehéz felismerni az amerikai Adams, a német Spengler és az angol Toynbee hatását, illetve ezek tételeinek újabb változatát. Az egységes történeti folyamatban McNeill három szakaszt különböztet meg: a nagy eurázsiai (közel-keleti, indiai, görög, kínai) civilizációk kialakulási korát (a legrégebb időktől i.e. 500-ig); a civilizációk közötti egyensúlyi időszakot i.e. 500-tól i.sz. 1500-ig (ez a görög civilizáció virágkorát, a hellenisztikus, a hindu, iszlám, kínai és az európai, indiai, középkori civilizációkat foglalja magába), végül Nyugat dominációjának korszakát, mely — úgymond — 1500-tól napjainkig tart (Oxford University Press, 1967.)

Vlad Zirra Un cimitir celtic în nord-vestul României

A Nagybányán székelő Máramarosi Tartományi Múzeum e címen adta ki Vlad Zirra tanulmányát a Csomaköz községben 1960-ban felfedezett, majd az 1962—65-ös években feltárt kelta temetőről. A tanulmány a temető helyének és körülményeinek bemutatása után részletesen ismerteti a feltárt sírokat, azok leltárát, jellegét, aszerint, hogy inhumációs vagy hamvasztásos temetkezésről van szó. A sírlétrák főként lándzsákat, karkötőket, kardokat, csüngőket, fibulákat, késeket, láncokat és jellegzetesen kelta agyagművészeti termékeket tartalmaznak. Különösen említésre méltó az a madárdíszes sisak, amely máris világszerte ismertté vált. A temetőnek különleges történelmi értéke, hogy a kelta sírok mellett fedős hamvvedres dák sírok is előfordultak, ami a kelta-dák szimbiózist, együttélést bizonyítja. (Editiia Muzeului Regional Maramureș, 1967.)

téka

Sargetia IV. Acta Musei Regionalis Devensis

A dévai tartományi múzeum évkönyvének negyedik évfolyama folytatja a jóval a felszabadulás előtt kialakult haladó hagyományt. Lapjain a múzeum tudományos dolgozói, munkatársai és barátai, régészeti, ó-, közép- és újkortörténeti, valamint munkásmozgalmi és néprajzi kérdéseket tárgyalnak. Constantin Daicoviciu akadémikus méltató előszava után különös figyelmet érdemel a múzeum volt igazgatójának, A. Flocának, a hazai és külföldi szakirodalomban sokat vitatott, aranyosbányai kezdetleges szobrokról szóló — úgy látszik, végleges megoldást hozó — tanulmánya, továbbá Radu Vulpenak Decebal leánytestvére fogságba hurcolásáról, Gh. Anghelnek a lapusnyaki középkori (XVI. század) pénzeletről, B. Basának a Hunyad megyei XVIII. század végi parasztmozgalmakról írt dolgozatai, valamint I. Frățilă, C. Clemente, Gh. I. Ioniță munkásmozgalmi cikkei és N. Dunăre tanulmánya a zarándi népviseletről. (Editura științifică, 1967.)

Concise Etymological Dictionary

A legfontosabb, mindennap használt szavak mellett azok is bekerültek ebbe az értékes szótárba, melyeket csak az irodalmi nyelv őrzött meg (így sok, Shakespeare használta szó), de amelyek etimológiája érdekes képet mutat. A körülbelül 15 000 magyarázatot tartalmazó szótári részt főként szakembereknek szánták. Az utolsó fejezetek foglalják magukba a ragok és képzők eredetét tisztázó részt, a latin és görög eredetű, ma is termékeny szavak, tövek listáját, a homonimák és két alakban megőrzött szavak jegyzékét,

mazza a tárgykörrel kapcsolatos legfontosabb közölni- vagy kérdeznivalót.

Az elmélyülő kereskedelmi kapcsolatok, a hazánkba látogató idegen turisták nagy száma, az egyre növekvő idegenforgalom tette szükségessé, hogy a belkereskedelem dolgozói számára is idegen nyelvi kurzusok induljanak meg. A Belkereskedelmi Minisztérium Személyzeti és Tanügyi Igazgatósága kolozsvári székhellyel Továbbképző Központot létesített, amely a szakmai ismeretek fejlesztésével párhuzamosan az idegen turistákkal való érintkezés közvetlenebbé tétele végett a kereskedelmi és vendéglátóipari dolgozók számára 1966 őszétől kezdve francia és német nyelvű tanfolyamokat indított, a Belkereskedelmi Minisztérium kidolgozta külön tanmenettel. A kurzusok időtartamát két évben, évi 125 órában jelölték meg. A tanfolyamok hallgatói a Helyi Kereskedelmi Vállalat textil- és lábbeli-szakmában dolgozó alkalmazottai, a Helyi Közélelmezési Vállalat és a Higiena szövetkezet dolgozói köréből kerültek ki, és több csoportot alkotva önkéntes jelentkezés alapján vettek részt a tanfolyamokon.

E sorok írója a kereskedelmi és vendéglátóipari dolgozók számára rendezett német nyelvi tanfolyam egy-egy csoportját vezette. Munkájában segítségére voltak ugyan a bemutatott nyelvkönyvek, a feladat sajátos voltánál fogva azonban mind az anyag összeállításában, mind pedig a tanításban alkalmazott módszer tekintetében teljesen új utakon kellett haladnia. A tanterv előírásának megfelelően ugyanis a tananyagot a kereskedelem és a vendéglátóipar szókincséből kellett összeállítania, hogy a hallgatók a szakmájukban kellő idegen nyelvi szókészlettel és beszédkészséggel rendelkezzenek. A szókészlet összeállításában jó hasznát vettük a Brockhaus- és Duden-féle képezzótáraknak, a vendéglátóipari dolgozók számára összeállított *Indrumar de conversație romângerman* (Román—német társalgási vezérfonal) szövegének, de kiegészítettük ezeket a hallgatóktól bekért szójegyzékekkel is, amelyekben a munkájukkal kapcsolatos szó- és kifejezés-anyagot közölték velünk. Ennek a szövegagnak birtokában állítottuk össze — a fokozatosság elve alapján — az olvasmányokat. Ezekben párbeszédés formában különféle *jelenteket rögtönöztünk* az egyes üzletek és az állami áruház különböző osztályain (textil-, kalap-, készruha-, cipő-, gyermekruha-, divatcikk-osztály) vagy pedig a vendéglátóipar egységeiben (vendéglő, szálloda) a vendégek és alkalmazottak közötti beszélgetések (vásárlás, próba, étel-, ital-rendelés) kapcsán. Ilyen helyzeteket jelenítettünk meg csaknem minden órában is, hogy már ott hozzászoktassuk a hallgatókat a munkahelyükön rájuk váró feladatok sikeres megoldásához.

A beszédkészség kialakításában azt a módszert alkalmaztuk, hogy *sztereotíp formulák* segítségével rögzítettük a szavak összekapcsolásának és a mondatok megszerkesztésének módját. Eljárásunkat az indokolta, hogy a tanfolyamok hallgatói nagy részének anyanyelvi nyelvtani ismeretei már annyira elhomályosultak, hogy ezekre támaszkodni csak nagyon kis mértékben lehetett. Tartózkodtunk az egyes nyelvtani kategóriák gyakori emlegetésétől is, s megelé-

gedtünk annyival, hogy az idegen nyelvi nyelvtani jelenségeket (egyezéseket és eltéréseket) az anyanyelvi megfelelővel vetettük össze, és az esetleges eltérésekre — a német nyelv sajátos vonásaira — hívtuk fel a figyelmet.

Úgy gondoljuk, hasznos volna, ha a többi idegen nyelvi szakoktató is elmondaná észrevételeit a rendelkezésre álló nyelvkönyvekről, és közölné az idegen nyelvi oktatásban szerzett tapasztalatait, mert ily módon eredményesen járulna hozzá az idegen nyelvi oktatás gyakorlatibbá tételéhez, főleg — idegen nyelvű szakmai gyakorló könyvek kidolgozása útján.

Nagy Jenő

Camil Mureșan

Imperiul britanic

A mai nyugatnémet szociológia kérdései

Könyvformátumban jelenik meg negyedévenként a kölni egyetem mellett működő szociológiai kutatóintézet gondozásában a *Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie* (Kölni szociológiai és társadalomlélektani folyóirat). Kiadója René König professzor, a Nemzetközi Szociológiai Társulat elnöke. A folyóirat köntöse a modern német grafika és nyomdatechnika szabványában is megőrizte Gutenberg utódainak évszázados tapasztalatát és kifinomult izlését.

A folyóirat 1967. második negyedévi száma felöleli a jelenkori polgári szociológia egész kutatási területét: az általános és szakszociológiai sokoldalú anyagát. (*Hírek és közlemények* című rovatában például ismertetést ad a Kelet-Európa egyes országaiban folyó sportszociológiai kutatásokról, ami a hazai konkrét szociológiai kutatás számára is érdekes támpontul szolgálhat.) A nagy műgonddal megírt s több száz dokumentációs címjegyzettel alátámasztott tanulmányok, vitaanyagok, tudományos szemlék és közlemények csupán névleges felsorolása is túlhaladná ismertetésünk szerény keretét, ezért csupán két tanulmány jellemzőbb részeinek a megvilágítására szorítkozunk.

A folyóirat — az általános szociológiai részben — elsőként a gazdaságtudomány és szociológia határjelenségeivel foglalkozó Ernest Zahn amsterdami professzor *Gazdasági fejlődés és társadalmi elvárás* című tanulmányát közli. Eszerint az ipar előrehaladásában élenjáró országokat a gazdasági fejlődés és növekedés eredményeképpen kialakult különböző fejlettségi szintek fékezik. Az ipari fejlődés „érett” szakaszába jutott országok ugyanis az állítólagos „teljes foglalkoztatottság”, „bőség”, „tömegfogyasztás” ellenére sem érzik magukat egy történelmi végcél birtokosainak. Ellenkezőleg: az ipari fejlődés új, magasabb szinten megvalósítható útjait keresik. A továbbfejlődés dilemmájának megoldásában Zahn szerint iránytűként szolgálna számos nagy kultúrtörténeti traktus: „növekedés-elmélet”, „körfejlődés”, „elit-teória” és mások, a világszintű globális alakulását befolyásoló

valamint az angol szavak eredet szerinti csoportosítását. E kiegészítő rész olyan általános tudnivalókat tartalmaz, melyek tulajdonában a laikusok is élvezettel tanulmányozhatják az etimológiai szótárt. (Oxford, 1967.)

A történelem folyamán alig volt olyan világbirodalom, amely népek, országok, földrészek történeti alakulását annyira befolyásolta volna, mint a brit birodalom. A kolozsvári egyetemi tanár szerző jól dokumentáltan, érdekes formában, sok illusztráció és térkép segítségével, négy részben, tizennégy fejezetben mutatja be az új- és legújabb kornak ezt az érdekes történeti képződményét, szerény kezdeteitől a XVIII. és XIX. század hatalmas lendületén keresztül napjainkban bekövetkező felbomlásáig. A szerző érdeme, hogy ez az óriási birodalom nem mint véletlenül kialakult konglomerátum jelenik meg az olvasó előtt, hanem mint Anglia, Európa és a világ gazdasági, ipari, társadalmi fejlődésének törvényszerű következménye, és letűnése is ugyan ezen tényezőknél elkerülhetetlen eredménye. Az adatok, az események, történeti folyamatok mélyenszántó, marxista elemzése nemcsak egy állam négy évszázados múltját eleveníti meg, hanem biztos kézzel vonja meg Európa és valamennyi földrész történeti fejlődésének félreismerhetetlen kontúrjait. (Editura științifică, 1967.)

Vasile Pârvan

Dacia. Civilizațiile antice din țările carpato-danubiene

Negyedik kiadása a nagy román régész, Vasile Pârvan, először 1928-ban angolul meg-

téka

jelent értékes monográfiájának. A könyv annak az öt előadásnak az eredménye, amelyet a szerző 1926-ban az angliai cambridge-i egyetemen tartott. Az előadások eredetileg francia nyelven íródtak, és ezekből készült az angol fordítás. Radu Vulpe, a hazai régészet és ókori történelem jól ismert képviselője, Párvan egykori tanítványa, az eredeti francia szöveget fordította románra és illusztrációkkal megjegyzetekkel látta el. A könyv öt fejezete a kárpát-dunai és a villanovai kultúrát, továbbá ezek és a szkíta, görög, kelta meg római kultúra kapcsolatait, ezek jellemző vonásait mutatja be. A fordító a fejezetekhez írt jegyzeteiben az új régészeti és történeti kutatások fényében kiegészíti vagy éppen kiigazítja az itt-ott már elavult tetteket, s ily módon az új kiadás nemcsak Párvan eszméit tükrözi, hanem a hazai régészet mai helyzetét: eredményeit és megoldásra váró nagy problémáit is. (Editura științifică, 1967.)

N. N. Jakovlev

Franklin Delano Roosevelt

Négy ízben tette le az elnöki esküt, évszázadunk kivételesen fontos esztendeiben volt az egyik szuperhatalom, az Egyesült Államok sorsának választott letéteményese. A súlyosan beteg, de meg nem tört ember pályafutásának történelmi ívelése az életrajz-irodalom nagy témái közül való. A kiemelkedően tárgyilagos szovjet szerző példás tárgyi tájékozottsága nem halványítja el az Elnök emberi kvalitásait: a történelmi háttér hitelessége a személység kidomborításának előfeltétele. Nyilas Vera szép fordítása nagy érdem. (Kossuth, 1967.)

tényezők azonban érzéketlennek mutatkoznak az ilyen „izmusok” iránt, számukra a tőkeképzés, technológiai haladás, piacbővítés és kereskedelem-fejlesztés jelenti a modern világtörténet stratégiai variánsait. Ezek egyetemes érvényesítése azonban, éppen az egyenlőtlen fejlődés következtében kialakult különböző szintek s elsősorban a gyengén fejlett, visszamaradt országok miatt, akadályokba ütközik. A fejlett országok a „továbbhaladást” sürgető jelenségekkel, a fejletlenek viszont a „lemaradásukat fenntartó” bajok krónikus tüneteivel állanak szemben.

Ezt súlyosbítja (s itt kezdődik a tulajdonképpeni szociológiai probléma) a fejlődés mindkét szintjén egyre erősödő társadalmi elvárás, a magasabb élet-színvonal követelménye, ami jogos igény, de még elgáncsolja a kielégítés eszközeinek hiánya. Hogyan tömheti be a modern társadalom az „igény” és „lehetőség” közt tátongó szakadékot? ... Az iparilag fejlett világnak az a fejlesztési programja, amely szerint az anyagi-technikai eszközöket a gyengén fejlett vagy visszamaradt zonákba kellene áttenni, helyi nehézségekbe ütközik, s ebből jelentős feszültségek is erednek. Kérdés marad tehát: hogyan volna lehetséges a fejletlen országokban a magasabb életszínvonal egyre erősödő igényét, a „társadalmi elvárást” a rendelkezésre álló eszközökkel kielégíteni, s ugyanakkor vállalni a „világversenyt” is.

Természetesen, a „társadalmi elvárás” nyomásként nehezedik a fejlett világra is, hiszen ott sem részesül egyenlő mértékben a társadalom minden tagja az anyagi javak bőségéből. S ezt bizonyos megszorításokkal elismeri Zahn is. Ilyenformán a gazdasági fejlettség mindkét „szintjén” létezik társadalmi szükséglet, és nem könnyű feladat elé állítja a vezetés mechanizmusát. A gazdasági fejlődés folyamán jelentkező „társadalmi elvárás” strukturális feltárását s a termelésre, valamint a gazdaságpolitikára ható funkcionális vizsgálatát Zahn elsősorban szociológiai problémaként jelöli meg, s megoldásában termékeny együttműködési lehetőséget lát a gazdaságtudomány és a szociológia művelői között.

Egy másik tanulmány, a *Fremde Gruppen als Bezugsgruppen* (szerzője a bonni Martinus Emge), az idegen — tehát nem autochton — közösség vonzását és vonatkozásait vizsgálja a társadalmi mobilitás, munkaerőbevándorlás, szétszóródás és más jelenségek tükrében, a csoport-szociológiai felmérés eszközeinek felhasználása alapján. Abból illud ki, hogy „magatartásunk annak a társadalmi csoportnak a bélyegét viseli, amelyhez tartozunk”, s előbb a primer csoportoknak (család, nép, osztály, egyfoglalkozásúak), tehát ama közösségeknek magatartást meghatározó és modelláló jellegét elemzi, melyekhez mint „saját” csoportokhoz viszonyulunk, majd azt tanulmányozza: milyen súlya van az „idegen” csoportok magatartást befolyásoló szerepének.

Az „idegen csoport” kérdésének vizsgálatá Nemetszáiban Herbert H. Hyman nevéhez fűződik. Ő vezette be 1942-ben a „reference-group” fogalmát. A második világháború után Georg Simmel és Charles H. Cooley a „tömeg” amorfi fogalmával szembeállítja a „csoport” szociológiai jelentőségét, Gottfried Eisermann pedig a cselekvés mellé mint alapvető szocio-

lógiai kategóriát állítja a „csoport“-ot. De hogyan viselkedik az egyén saját társadalmi környezetének (csoportjának) elhagyása után, egy számára idegen környezetben? Emge szerint fontos társadalmi tényként kell elfogadnunk, hogy „mind az egyén, mind a csoport magatartásbeli orientációját nemcsak az a csoport határozza meg, amelyhez tartozik, hanem bizonyos, de még tisztázásra váró feltételek mellett olyan csoportok is, amelyekhez nem tartozik“. Tautológiaként hat, de fel kell tennünk a kérdést: „saját csoportunk“ tekinthető-e „vonakoztatási csoportnak“ — s ha igen, melyik a döntő vonatkoztatási csoport? Helyet adhatunk-e Simmel formulájának, s ha igen, hozzásegíthet-e ez bennünket annak megállapításához, hogy ha „A-t az a, b, c vagy d csoport normái és értékítélete irányítják, melyekhez ő egyidejűleg tartozik, akkor egy adott konkrét helyzetben a csoport, család, foglalkozás, szakszervezet, párt stb. együttes hatásából melyik az, amellyel szemben a többi csoport befolyása kevésbé vagy egyáltalán nem érvényesül?“

A Nyugat-Európa ipari központjai felé áramló spanyol, olasz, görög munkaerő, az Európából az Egyesült Államokba irányuló „értelmiségi exodus“ a modern társadalom oly csoportszociológiai és lélektani problémáit veti fel, melyek megoldásában Martinus Emge tanulmánya figyelemre méltó útkeresés az egyénnek és a csoportnak az adott társadalmi környezetbe való szerves beilleszkedése, valamint az e folyamatban jelentkező interperszonális ellentmondások kedvező megoldása irányában.

Várhegyi István

téka

Kiss Jenő

Kaleidoszkóp

Egyéni vállalkozásról lévén szó, nyilvánvaló, hogy a Kaleidoszkóp (ha már a szó s a cím etimológiájánál maradunk) azt a színjátékos üvegszemcse-állapotot, rendszert rögzíti, amelyet a szerző lát. Az olvasók szemében, természetesen ez a „kaleidoszkóp“ mindig más színben és elrendezésben ragyog fel; így lesz tehát frappáns, hatásában pedig sokatmondó Kiss Jenő legújabb műfordítás-kötete. A költő, kinek műfordítói tevékenységét a nagyfokú beleéléssel párosuló mértéktartó izlés jellemzi, mely tevékenység lényegében költői munkássága szerves tartozékának tekinthető, e majdnem háromszáz oldalas kötetében a román költészet sokarcú világába vezet el, ahol — a már oly jól ismert költők esetében is, mint Eminescu, Bacovia, Blaga, Beniuc — új és új szépségeket fedez s tár fel a maga, de az olvasók örömeire egyaránt. (Irodalmi Könyvkiadó, 1967.)

Kádár János

Fényesikok nyomában

A színes, férfias lírájával ki-tűnt Kádár János kisregény-nyel jelentkezett az 1967-es év utolsó hónapjában. Könyvének témáját a falusi értelmiség, pontosabban a városból falura szakadt tanárság életéből meríti, és ezúttal sem tagadván meg lírikus voltát, őszinte, a vallomás erejével bíró szavakkal beszél a falu és a tanárság mindennapi gondjairól. Kisregényében nem azt állapítja meg, hogy manapság nehéz falun tanárkodni, hanem e tényből kiindulva, az okokat keresi, villantja fel és bírálja. (Irodalmi Könyvkiadó, 1967.)

D.V.K.